

**UNELE PARTICULARITĂȚI ARTICULATORII ALE UNITĂȚILOR
MONOFONEMATICE CONSONANTICE COMPUSE ÎN LIMBA ENGLEZĂ
(ASPECTELE SINCRONIC ȘI DIACRONIC)**

Alexei CHIRDEACHIN

Academia de Studii Economice din Moldova

Consonantic complex monophonemic units represented by affricates /tʃ, dʒ/ in English constitute a very complex phenomenon. They have specific articulatory features. Their appearance and development is a result of certain linguistic processes. In this article, articulatory peculiarities and historical development of English consonantic complex monophonemic units are examined.

În plan diacronic, dezvoltarea unităților monofonematice consonantice compuse (în continuare – UMCC), reprezentate prin africatelile /tʃ, dʒ/, în limba engleză se caracterizează în felul următor. Consoana /tʃ/, după cum indică savantul rus A.I. Smirnițki, apare în rezultatul dezvoltării fonemului /k/ la sfârșitul perioadei vechi (în altă lucrare el menționează că în sistemul fonetic al englezei mijlocii consoana /tʃ/ deja exista [Смирницкий, 1965, p.56]), dar ei i s-a alăturat un număr mare de cazuri cu /tʃ/ din franceza veche. În afară de aceasta, un /tʃ/ din perioada mai târzie (sec. XVII-XVIII) apare din /tj/: *adventure, question, nature* etc. În germană semioclusiva respectivă ia naștere în urma contopirii /t/ și /j/, dar și în împrumuturi: *Kutsche* (din maghiară), *Petschaft* (din slavă) și în cuvinte onomatopice: *klatsch* [Смирницкий, 1962, p.26-27]. В.Пыш susține că sunetul /tʃ/ a existat atât în engleza veche, cât și în cea mijlocie [Ильиш, 1973, p.56]. Т.А. Rastorguyeva și I.F. Jdanova consideră că în engleza mijlocie africata /tʃ/ provine din oclusiva palatalizată /kʰ/ din engleza veche, iar la începutul perioadei noi – și din /tj/: *culture, nature* etc. [Расторгуйева, Жданова, 1972, p.65-66]. Referitor la semioclusiva /dʒ/ în limba engleză, A.I. Smirnițki menționează că ea, asemănător cu /tʃ/, apare grație dezvoltării fonemului /g/ la sfârșitul perioadei vechi (în altă lucrare distinsul savant demonstrează că în sistemul fonetic al limbii engleze mijlocii consoana /dʒ/, la fel ca și /tʃ/, deja exista [Смирницкий, 1965, p.56]), dar majoritatea cazurilor cu /dʒ/ sunt de origine romanică (din franceza veche), în cuvintele împrumutate: *edge, bridge, singe, judge, just, language, change*; /dʒ/ apare și din cauza sonorizării fonemului /tʃ/: *knowledge*. Prezența fonemelor /ʒ/ fricative și a celei explozive a condiționat, de asemenea, africata /dʒ/: cea dintâi a dat naștere la /j/, cea de-a doua – la /dʒ/. În limbile scandinave așa o deosebire a dispărut. În limba engleză consoana /dʒ/ a fost consolidată foarte mult în perioada medie, fiindcă sunetul respectiv era și în franceza veche. În caz contrar, consoana /dʒ/ ar putea dispărea ușor, deoarece ea se întrebuițea rar, numai în cazul dublării și după un sunet nazal. În germană africata /dʒ/ nu este cunoscută, echivalentul ei surd /tʃ/ apare, după cum s-a menționat, datorită contopirii /t+j/ în împrumuturi și în cuvinte onomatopice. Т.А. Rastorguyeva și I.F. Jdanova menționează că, prin analogie cu /tʃ/, în engleza mijlocie africata /dʒ/ ia naștere din oclusiva dorsală palatalizată /gʰ/ din cea veche, iar la începutul perioadei noi se formează și din /dj/: *soldier, procedure* etc. [Расторгуйева, Жданова, 1972, p.65-66].

În ceea ce privește apariția și evoluția UMCC prepalatale /tʃ, dʒ/ în limba română, avem următorul tablou. N.Corlăteanu și V.Zagaevski menționează că limba-mamă (latină) nu cunoștea aceste foneme. Ele au apărut pe cale evolutivă mult mai târziu în limba română, apariția acestora nefiind condiționată totuși de contopirea elementului oclusiv și a celui constrictiv [Corlăteanu, Zagaevski, 1993, p.83]. În opinia altor autori (A.Evdoșenco [Evdoșenco, 1987, p.52-53], Em.Vasilii [Vasilii, 1965, p.977], O.Nandriș [Nandriș, 1963, p.146-149], A.Rosetti [Rosetti, 1967, p.37]), ele se află în strânsă legătură cu palatalizarea consoanelor /k, g/ înaintea vocalelor anterioare /e, i/: lat. *generum*, rom. *ginere*, it. *genero*, fr. *gendre*. A.Rosetti și O.Nandriș

menționează că treapta intermediară a africativizării ocluzivei /k/ a constituit-o palatalizarea ei, datorită cărui fapt varianta palatalizată a consoanei în cauză a devenit un fonem independent. În această poziție sunetul /k/ s-a păstrat numai în Sardinia *kerbu – cerb, kelu – cer* și pe litoralul Dalmației *kaina* (< cena) „prânz”. În multe regiuni ale României /k/ a evoluat în atare poziție spre /tʃ/ către sfârșitul secolului V: rom. *cerb*, it. *cervo*; rom. *cer* (< lat. *caelum*), it. *cielo*. În vechea franceză africata /tʃ/ a apărut din /k/+a/: *carrum* > *čar* „car”, *caballum* > *čeval* „cal”, modificându-se mai târziu în /ʃ/: *char, cheval* [Evdosenco, 1987, p.52]. În unele cazuri, consoana /tʃ/ apare și din /t/ (/tt/) + /i/, când aceste foneme se aflau înaintea unei vocale accentuate: lat. *titionem*, rom. *tăciune*; lat. *matteuca*, rom. *măciucă* [Evdosenco, 1987, p.52; Nandris, 1963, p.146]. Em.Vasilii susține că în trecerea de la romanica balcanică la româna comună are loc o a doua palatalizare a dentalelor (alveolarelor), în urma căreia se atestă și cazuri în care /tʃ/ ia naștere și din /ts/: rom. balc. /tšenăre/ > rom. com. /čenăre/; rom. balc. /tšieru/ > rom. com. /čieru/; rom. balc. /urtšjolu/ > rom. com. /určjolu/ etc. [Vasilii, 1968, p.99]. Împrumuturile, după O.Nandriș, constituie o altă sursă a apariției africativei /tʃ/ în română, de exemplu: *ceas, ciorap, cărpăciu* etc. [Nandris, 1963, p.146]. Africata /dʒ/ a parvenit în unele cazuri din /d+i/, care s-ar fi transformat mai întâi în /gʲ/, iar apoi în /dʒ/: lat. *diurnum*, it. *giorno*, vechea fr. *jorn* /dʒorn/, fr. *jour* /ʒur/ [Evdosenco, 1987, p.52]. Em.Vasilii consideră că sunetul /dʒ/ a apărut și datorită următoarelor schimbări fonetice: lat. /j/+o, u/ (prin faza /dj/), de exemplu: lat. *ioco, iudicare*>v. dr. *ğoc, ğudeca*; lat. /j/+jo, ju/ (prin faza română comună): lat. *gemo, genere(m)* > *ğeme, ğinere* [Vasilii, 1965, p.977], dar și, asemănător cu /tʃ/, din sunetul compus /dz/, atunci când acesta se afla înaintea de /e, i, j/: rom. balc. /dédzetu/ > rom. com. /dégetu/; rom. balc. /adzjuto/ > rom. com. /ağjuto/ etc. [Vasilii, 1968, p.99]. A.Ciobanu este de părere că sunetul /dʒ/ s-a obținut și din grupul bimembru *gu* urmat de *e, i*: lat. *stinguere* – rom. *a stinge*; lat. *sanguinem* – rom. *sânge*, adăugând că la extinderea acestui sunet a contribuit și existența în limba română a unei serii de împrumuturi din cea turcă: *geam, feregea, magiun, geambaș* etc., dar și sufixul turcesc *-giu*: *geamgiu, lustragiu, mahalagiu* ș. a. [Ciobanu, 1970, p.16]. Apariția UMCC prepalatală /tʃ, dʒ/ marchează o modificare importantă a sistemului consonantic: importanța acestei modificări rezidă în faptul că ea este rezultatul integrării unor noi trăsături diferențiale în sistem: una modală – cea africativă și alta locală – cea mediopalatală. În dezvoltarea ulterioară a limbii române sistemul consonantic, privit ca un ansamblu de trăsături diferențiale, nu a mai suferit modificări. Celelalte schimbări constitutive în domeniul consonantismului se referă numai la inventarul de consoane. În alte limbi romanice (cum sunt italiana și franceza, de exemplu) s-au produs ulterior modificări diferite. În limba italiană literară contemporană s-au păstrat toate cele patru africative: /ts, dz, tʃ, dʒ/. În franceza literară contemporană toate africativele au dispărut, transformându-se în fricativele respective: /s, z, ʃ, ʒ/. În legătură cu aceasta Em.Vasilii menționează că româna e singura limbă romanică în al cărei sistem fonetic se atestă ambele sunete /dʒ/ și /ʒ/, concomitent având valoare fonologică [Vasilii, 1965, p.977]. În graiurile din centrul Basarabiei au dispărut africativele prepalatală /tʃ, dʒ/, transformându-se, ca în franceză, în /ʃ, ʒ/, dar s-a păstrat africata /dz/ [Evdosenco, 1987, p.53]. I.Gheție semnalează că fricativizarea sunetelor /tʃ, dʒ/ a avut loc în toată Moldova, în Transilvania, Banat, Muntenia și Crișana [Gheție, 1969, p.43].

În temeiul celor expuse, conchidem că trăsătura comună a apariției UMCC /tʃ, dʒ/ în limba engleză, dar și în cea română (spre deosebire de germană), constă în dezvoltarea lor din fonemele ocluzive /k, g/, în unele cazuri din /tj, dj/ și din împrumuturi, nu grație contopirii elementului ocluziv și a celui fricativ.

UMCC /tʃ/ din limba engleză este o africată (semioclusivă) prepalatală palato-alveolară aspirată surdă. În procesul articulării ei trecerea aerului este complet blocată de palatul moale, cu vârful și fruntea limbii ridicându-se spre alveole, atingându-le din partea superioară, porțiunea din față a spinărușii limbii contactând concomitent cu cea din mijloc. În faza ocluziei poziția celei mai mari părți a limbii este ca în cazul emiterii fricativei /ʃ/. În continuare limba se îndepărtează lent de dinți, aerul degajându-se într-o manieră difuză deasupra întregii suprafețe a ei, producând fricțiune. Pe tot parcursul articulării africativei /tʃ/ coardele vocale nu

vibrează. În poziția finală semiocclusivă /tʃ/ reduce durata sunetelor precedente (Fig.1). Poziția buzelor depinde de consoana care urmează nemijlocit: *choose*, *cheese*. În timpul articulării africateri /tʃ/ buzele se întind puțin (Fig.2). În general ea este rostită cu multă energie [Bogdan, 1962, p.121; Gogălniceanu, 1993, p.74; Jones, 1956, p.148-149]. Materialele examinate de noi vizual în baza fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii africateri /tʃ/, descrisă mai sus, dată de cercetători notorii, ca în cuvintele: *beach*, *breach*, *chalk*, *char*, *charm* etc.

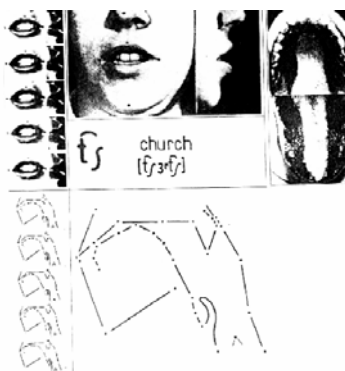

Fig.1. Poziția organelor articulatorii interioare și exterioare la pronunțarea UMCC /tʃ/ din limba engleză în plan static și dinamic (în poziție inițială și în cea finală, după B. Kálmán [Kálmán, 1981, p.146-149]).

Fig.2. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /tʃ/ din limba engleză.

La pronunțarea UMCC /tʃ/ din engleza americană buzele se rotunjesc mai puțin decât în cazul consoanei respective din cea britanică [Bogdan, 1962, p.121; Gogălniceanu, 1993, p.74; Jones, 1956, p.148-149]. În engleza americană, în unele regiuni are loc fricativizarea sunetului dat, de exemplu: *inch* /ɪnʃ/, *lunch* /lʌnʃ/ etc., ceea ce nu este specific englezei britanice [Bogdan, 1962, p.121] și nu corespunde normelor literare. UMCC /tʃ/ nu este palatalizată [Gogălniceanu, 1993, p.74] (V.A. Vassilyev o consideră foarte slab palatalizată [Vassilyev, 1970, p.107]). Înaintea vocalelor accentuate, africata /tʃ/ se pronunță cu aspirație, de exemplu: *charm* /tʃ^hɑ:m/, *child* /tʃ^haɪld/, *chance* /tʃ^hæns/, *change* /tʃ^heɪndʒ/, *chip* /tʃ^hɪp/, *cheese* /tʃ^hi:z/, *chose* /tʃ^həuz/, *chop* /tʃ^hɒp/, *choose* /tʃ^hu:z/ etc. Consoana în cauză se întâlnește în poziție inițială, medială (pevocalică și preconsonantică) și finală, de exemplu: *chance* /'tʃæns/, *cheap* /tʃi:p/, *chess* /tʃɛs/, *orchard* /'ɔ:tʃəd/, *Richard* /'Ri:tʃəd/, *structure* /'strʌktʃə/, *lecture* /'lektʃə/, *attachment* /ə'tæʃmənt/, *enrichment* /ɪn'ri:tʃmənt/, *teach* /ti:tʃ/, *reach* /ri:tʃ/, *switch* /swɪtʃ/, *touch* /tʌtʃ/ etc.

În limba română UMCC /tʃ/ este o consoană compusă africană (semiocclusivă) prepalatală surdă. În cursul ținerii elementului oclusiv al africateri, maxilarele se închid, buzele se contractă, vârful limbii urcă spre dinții incisivi mediali și laterali superiori, coardele vocale se apropie una de alta. Ocluziunea se formează prin lipirea vârfului limbii de alveole. La trecerea de la ocluziune la constricție, corpul limbii se ridică și mai mult către palatul dur, iar partea anterioară a limbii participă la formarea articulației anterioare, localizate în regiunea prepalatală. În faza constricției maxilarele se deschid, buzele, depărtându-se puțin de incisivi, formează o deschizătură ovală, deschizătura dintre ele se mărește (distanța dintre dinții incisivi inferiori și cei superiori este de 4-8 mm), coardele vocale se deschid, apexul limbii coboară spre alveolele dinților incisivi inferiori, căpătând o formă ca la rostirea vocalei /i/, partea mijlocie a limbii urcă spre palatul dur, ceea ce cauzează micșorarea esențială a volumului rezonatorului bucal, glota se lărgiște până la maximum. În acest moment

poziția buzelor, a maxilarelor și a limbii rămâne ca și la începutul fazei ocluzive. Zona anterioară de atingere a limbii de palat este mai lată decât la ocluziva /t/. Curentul fonator, acumulat în rezonatorul bucal, înlăturând printr-o forță mai mică decât la emiterea lui /dʒ/ ocluziunea formată de vârful limbii și marginea dinților incisivi mediali superiori, continuă să se scurgă prin deschizătura mică, formată de partea anterioară a limbii în regiunea prepalatală a palatului dur, prin tăietura dinților mediali laterali inferiori și superiori, producând un zgomot asurzit care este perceput și identificat de auz cu sunetul africată /tʃ/. Punctele de contact ale limbii cu palatul artificial se află în regiunea dentală, antealveolară, postalveolară și anteropalatală [Gogin, 1969, p.120-121; Gogin, 2004, p.51-52; Dukelski, 1960, p.17; Corlăteanu, Zagaevschi, 1993, p.78-80] (Fig.3). La rostirea africată /tʃ/ buzele nu se întind prea mult (Fig.4).

Fig.3. Poziția organelor articulatorii interioare la pronunțarea UMCC /tʃ/ din limba română (după G.Gogin [Gogin, 2004, p.51]).

Fig.4. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /tʃ/ din limba română.

Evident, specificul pronunțării UMCC /tʃ/ în română constă în faptul că ea se produce printr-o singură articulație: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziție încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricțiune. Nu este posibil a determina o limită clară a elementelor ocluziv și constrictiv, ele întrepătrunzându-se și formând o unitate organică. Aceasta adevărește caracterul monofonematic al consoanei în cauză.

UMCC /dʒ/ din limba engleză este o africată (semiocluzivă) prepalatală palato-alveolară sonoră. Procesul articulării ei este identic cu cel al consoanei /tʃ/ (Fig.5, 6), cu excepția faptului că coardele vocale vibrează, iar fenomenul aspirației nu-i este specific. La fel ca și în cazul semiocluzivei /tʃ/, în timpul articulării africată /dʒ/ buzele se întind puțin (Fig.7). Ea se întâlnește în poziție inițială, medială (precedă atât vocale, cât și consoane) și finală (în cea din urmă neasurzindu-se niciodată), de exemplu: *gest*, *reject*, *judgement*, *bridge* etc. La fel ca și în cazul UMCC /tʃ/, materialele examinate de noi vizual în baza fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii UMCC /dʒ/, descrisă aici, propusă de cercetători renumiți ca în cuvintele: *drudge*, *gip*, *gest*, *pigeon*, *bridge* etc.

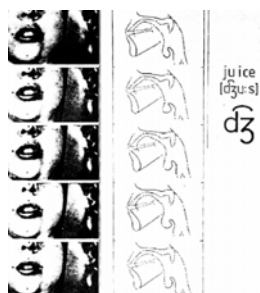

Fig.5. Poziția organelor articulatorii interioare și exterioare la pronunțarea UMCC /dʒ/ din limba engleză în plan static și dinamic (în poziție inițială, după B.Kálmán [Kálmán, 1981, p.146-149]).

Fig.6. Poziția organelor articulatorii interioare și exterioare la pronunțarea UMCC /dʒ/ din limba engleză în plan static și dinamic (în poziție finală, după B.Kálmán [Kálmán, 1979, p.146-149]).

Fig.7. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /dʒ/ din limba engleză.

În limba română UMCC /dʒ/ reprezintă o africată (semioclusivă) prepalatală sonoră. Articularea UMCC /dʒ/ este identică cu cea a lui /tʃ/ atât la nivelul organelor articulatorii interioare, cât și la acel al organelor articulatorii exterioare [Corlăteanu, Zagaevski, 1993, p.78-80; Gogin, 1969, p.122-123; Gogin, 2004, p.17-18, 51-52]. Specificul pronunțării sunetului compus /dʒ/ în română, la fel ca și în cazul corespondentului surd /tʃ/, constă în faptul că el se produce printr-o singură articulație: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziție încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricțiunea și nu este posibil a determina o limită clară a elementelor ocluziv și constrictiv; ele de asemenea se întrepătrund formând o unitate organică (Fig.8). Aceasta demonstrează caracterul monofonematic al consoanei examinate. La fel ca și în cazul africaterii /tʃ/, la rostirea semioclusivei /dʒ/ buzele nu se întind prea mult (Fig.9). Materialele analizate vizual de noi în baza filmării și fotografierii organelor articulatorii exterioare confirmă caracteristica generală a rostirii africaterii /dʒ/, descrisă mai sus, dată de savanți experimentalisti de vază, ca în cuvintele: *geam, gingaș, gingași* etc.

Fig.8. Poziția organelor articulatorii interioare la pronunțarea UMCC /dʒ/ din limba română (după G. Gogin [Gogin, 2004, p.51]).

Fig.9. Poziția organelor articulatorii exterioare la pronunțarea UMCC /dʒ/ din limba română.

Pe baza celor examinate constatăm că specificul pronunțării UMCC /tʃ, dʒ/ în engleză constă în faptul că ele se produc printr-o singură articulație: în faza ocluziunii limba ocupă o astfel de poziție, încât la înlăturarea ei în loc de explozie are loc fricțiunea. Nu este posibil a determina o limită concretă a elementelor ocluziv și constrictiv, ele la fel se întrepătrund și formează o unitate organică. Aceasta atestă caracterul monofonematic al consoanei în cauză.

La fel ca și în cazul UMCC /tʃ/ și /dʒ/ din română, corespondentele lor din engleză coincid după modul și locul de articulare (Fig.10,11), deosebindu-se numai după criteriul participării coardelor vocale, africata /tʃ/ fiind surdă, iar /dʒ/ – sonoră: cheap – jeep, chest – jest, cheer – jeer, choke – joke, H/ei tʃ/ – age, etch – edge, perch – purge, rich – ridge, march – marge, batch – Badge.

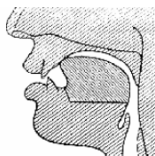

Fig.10. Poziția organelor articulatorii interioare și exterioare la pronunțarea UMCC /tʃ, dʒ/ din limba engleză (după V.A. Vassilyev [Vassilyev, Burenkova, Katanskaya, Lukina, Maslova, Torsueva, 1962, p.57]).

Fig.11. Poziția organelor articulatorii interioare și exterioare la pronunțarea UMCC /tʃ, dʒ/ din limba engleză (după V.A. Vassilyev [Васильев, 1979, p.112]).

În urma examinării comparate a UMCC /tʃ, dʒ/ în limbile engleză și română la nivel articulatoriu, am depistat următoarele trăsături comune și distinctive ale sunetelor compuse:

1. Trăsăturile comune: **a)** amândouă consoanele au același mod de articulare – faza ocluziei trece gradual în cea a constricției datorită poziției specifice a limbii, constituind astfel o unitate monofonematică organică, un diftong consonantic; **b)** atât în limba engleză, cât și în cea română consoana /tʃ/ este surdă, caracterizându-se prin faptul că la rostirea ei nu participă coardele vocale; pe când, în mod asemănător, sunetul /dʒ/ atât în limba engleză, cât și în cea română este sonor, deosebindu-se de /tʃ/ doar prin participarea coardelor vocale la rostire; **c)** în ce privește locul general de articulare, africatele /tʃ, dʒ/ atât în limba engleză, cât și în cea română sunt prepalatale.

2. Trăsăturile distinctive: **a)** articularea UMCC /tʃ, dʒ/ în limbile engleză și română se deosebește după caracteristici secundare: în engleză, spre deosebire de română, cele două sunete posedă trăsături palato-alveolare; **b)** UMCC /tʃ, dʒ/ în engleză se pronunță mai clar, cu o forță articulatorie mai mare decât corespondentele lor din română; **c)** în română, spre deosebire de engleză, UMCC /tʃ, dʒ/ sunt urmate de elementul nonsilabic nonvocalic /ʃ/; **d)** spre deosebire de fonemul /tʃ/ din română, cel din engleză este însoțit de aspirație înaintea vocalelor accentuate, ceea ce împiedică palatalizarea lui în poziția respectivă; **e)** africatele în cauză din română nu se întâlnesc niciodată în poziție preconsonantică, pe când în engleză ocurența lor în poziția dată este frecventă; **f)** la articularea UMCC engleze /tʃ, dʒ/ se atestă o ușoară aducere în părți a buzelor, ceea ce nu este specific articulării corespondentelor din limba română.

Din cele menționate reiese că aspectul articulatoriu al UMCC /tʃ, dʒ/ în engleză și în română constituie un tablou complex, care necesită o atenție deosebită din punct de vedere atât lingvistico-teoretic, cât și metodico-didactic: aceste sunete corespund în cele două limbi după cele trei criterii de bază – modul de articulare, locul de articulare și participarea coardelor vocale, dar se deosebesc în privința trăsăturilor secundare (caracterul prepalatal palato-alveolar al africatelor englezești și cel pur prepalatal al semioclusivelor românești). Aceste sunete compuse din limbile engleză și română se aseamănă în cuvintele care au același înveliș sonor: chalk /tʃɔ:k/ – cioc, char /tʃɑ:/ – cea, charm /tʃɑ:m/ – ce-am, charta /'tʃɑ:tə/ – ceată, charter /'tʃɑ:tə/ – ceată, cheap /tʃi:p/ – cip, check /tʃek/ – cec, cheque /tʃek/ – cec, chick /tʃik/ – cic, chinch /tʃintʃ/ – cinci,

chip /tʃɪp/ – *cip*, *gem* /dʒem/ – *gem*, *gel* /dʒel/ – *gel*, *gin* /dʒɪn/ – *gin*, *genera* /ˈdʒenərə/ – (a) *genera*, *general* /ˈdʒenərəl/ – *general*, *Gyp* /dʒɪp/ – *gip*, *jam* /dʒæm/ – *gem*.

Bibliografie:

1. Babără N. Varietatea fonologică și variațiile fonetice ale vocalismului și consonantismului englez (în baza materialelor experimentale) // Conferința științifică internațională „Învățământul superior și cercetarea – piloni ai Societății bazate pe cunoaștere”, 28 septembrie 2006. Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice. Vol.I. - Chișinău: CEP USM, 2006, p.13-14.
2. Bogdan M. Fonetica limbii engleze. - Cluj: Editura Științifică, 1962.
3. Ciobanu A. Să scriem și să vorbim corect. - Chișinău: Lumina, 1970.
4. Corlăteanu N., Zagaevski VI. Fonetica. - Chișinău: Lumina, 1993.
5. Dukelski N.I. Cercetare fonetică experimentală asupra palatalizării și labializării consoanelor românești // FD, vol.II, 1960, p.7-45.
6. Evdoșenco A. Introducere în studiul filologiei romanice. - Chișinău: Lumina, 1987.
7. Gheție I. Evoluția africatelor *č* și *ǰ* la fricative în Transilvania după 1700 // FD, vol.VI, 1969, p.43-48.
8. Gogălniceanu C. The English Phonetics and Phonology. - Iași: Chemarea, 1993.
9. Gogin G. Consoanele limbii literare moldovenești. - Chișinău: Cartea Moldovenească, 1969.
10. Gogin G. Problema „devocalizării” hiatului în limba română (Studiu de fonetică experimentală). - Chișinău: UPS „I. Creangă”, 2004.
11. Jones D. The Pronunciation of English. - Cambridge: Cambridge University Press, 1956.
12. Kálmán B. Az Amerikai Angol Beszédhangok Atlasza (A Phonetic Conspectus of American English. The Articulatory and Acoustic Features of American English Speech-Sounds). - Budapest: A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete, 1981.
13. Nandris O. Phonétique historique du roumain. - Paris: Klincksieck, 1963.
14. Rosetti A. Introducere în fonetică. - București: Editura Științifică, 1967.
15. Vasiliu Em. Fonemele /*ǰ*, *ʒ*/ în limba română // Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani. - București: Editura Academiei RSR, 1965, p.977-978.
16. Vasiliu Em. Fonologia istorică a dialectelor dacoromâne. - București: Editura Academiei RSR, 1968.
17. Vassilyev V.A., Burenkova O.V., Katanskaya A.R., Lukina N.D., Maslova L.P., Torsueva E.I. English Phonetics. - Leningrad: State Textbook Publishing House of the Ministry of Education of the FSFSR, 1962.
18. Vassilyev V.A. English Phonetics. A Theoretical Course. - Moscow: Higher School Publishing House, 1970.
19. Васильев В. А. Обучение английскому языку в средней школе. - Москва: Просвещение, 1979.
20. Ильиш Б.А. История английского языка. - Ленинград: Просвещение, 1973.
21. Расторгуева Т.А., Жданова И.Ф. Курс лекций по истории английского языка. - Москва: Высшая школа, 1972.
22. Смирницкий А.И. Сравнительная фонетика новогерманских языков. - Москва: Изд-во МГУ, 1962.
23. Смирницкий А.И. История английского языка (средний и новый период). - Москва: Изд-во МГУ, 1965.

Prezentat la 25.03.2011